

Іванків день

Володимир Хронович

Вранці

До пізнього вечора бавився з товаришами на зарінку, а ранком ледве його розбудили. Прямо з ліжка мати підвела його до цебра, нахилила над водою і почала вмивати. Іванко пирхав і кричав, що пече, але мати на те не зважала.

І де б я тебе такого між люди пустила? — гнівалась удавано. — Дивися, хлопче, скільки бруду. Та придивляться до води Іванко не міг, бо дуже пекло очі. За хвилину вхопив рушник і почав витирати їх, потім обличчя, вуха і руки. Голову майже не витирав, бо волосся мама обстригла, а це зовсім його не радувало. Він усе хотів виглядати старшим, ніж був, голова ж без чубчика ніяк не робила його солідним. Не тішила Іванка й інша мамина вимога — ранішня молитва.

"Ой, Господи, — думав Іванко, натягаючи штанці. — Ще коли б не забрали мене на довгий "Отченаш". Бо як почне мама після "Богородице Діво" переказувати "Вірую", "Достойно", "Під твою милість" за покійну рідню та за всіх добрих людей, то потім із колін не зведешся".

На щастя для Іванка ранішній "Отченаш" пройшов легенько. Саме перед "Вірую" вибігло зі стайні телятко і помчало на городи. Мати побачила крізь вікно і кинулась за ним. Іванко мерщій закінчив молитву, вдарив кулачком кілька разів у груди, шепчучи за кожним разом: "Бозю, прости", а при "во ім'я Отця і Сина" відмахав скоро три хрести, вхопив торбину і без шапки побіг у садок. Вранці там багато груш-падалиць, і було з чого вибирати. Незабаром мав уже півторби. Хотів ще збирати, але подумав, що не буде місця для книжок, зошитів і хліба. Тому махнув рукою і побрів до хати. А щоб не забрали його назад до перерваної молитви, взяв зошит, каламар і перо, сів під вікно на триніжку та й почав писати задачу.

Іванко був учнем другого класу, вчився в школі добре і дуже цікавився арифметикою. При розв'язанні задач треба було думати, перевіряти, морщити чоло та мимоволі робити вигляд грамотної людини, а це завжди приносило йому насолоду. Відчував велику радість, якщо задачу розв'язував швидко.

Інакше було, коли виконував письмові вправи з української або польської мови. В другому класі учні переписували кілька рядків вірша чи то оповідання з книжки, і багато думати їм не доводилось. Старайся тільки написати чисто і дбай про те, щоб одна літера не пхалася на другу, а була від неї на пристойній віддалі, щоб велика літера "Д" не дуже горбилась, а "ц" не мала довгого хвостика; щоб подібні літери відрізнялись одна від одної і щоб не було викреслень та клякс. З цього користались деякі хлопчакі і взагалі писали неграмотно. Це сердило Іванка, бо циганити, як казав, не любив. Гірше було не виправити якусь помилку в задачці, бо домашню роботу з арифметики доводилось читати на уроці вголос. В Іванкових же зошитах деколи траплялись і перекреслення. Маючи все це на увазі, взявся Іванко до своєї роботи трохи зажурено.

Тим більше, що над задачами, в яких було ділення, сполучене з множенням, мусив задумуватися.

Ось і тепер Іванко сидів і не знав, чи ділити 60 на два, чи два взяти стільки разів, щоб вийшло 60. Допомогли груші. В торбі їх набралось більше, ніж треба. Іванко був дуже радий, що так швидко закінчив завдання... Та скоїлось лихо. Сік із стиглих груш забруднив зошит, потім ще й перо підвело — велика чорна клякса сіла прямо посередині аркуша. А що промокатка від довгого вживання була зовсім рябою, то Іванко пішов до печі, дістав звідти пригорщу попелу і розсіяв його по написаній задачі. Але втіхи з цього було мало. Дрібний легкий попіл пристав до клякси та мокрих чисел і ніяк не давався здмухнути. Зрештою витер його рукавом сорочки...

Побачивши, що з того вийшло, Іванко аж жахнувся. Хотів переписувати на другу сторінку, потім роздумав. "Ні, — сказав до себе, — вийду скоріше з хати і зроблю це в школі перед уроком". Так вирішивши, сховав похапцем зошит в торбину, щоб не побачила мати, тугіше затягнув ремінець на штанцях. Обізвався:

— Дайте мені щось з'їсти, бо я вже йду.

— Он маєш там на столі горнятко молока і хліб та тих 20 грошів на бібліотеку, — сказала мати. — А до школи тобі ще не час, бо щойно сьома.

— Минула вже, мамо. Тільки-но поїхав поштовий автобус до Косова, а гранічера[1] на мотоциклі ще не видно. Наш годинник спізнюється.

Сьорбнув молока раз і вдруге, за третім разом відсунув горнятко, взявся до хліба. Зразу хотів відкряти від буханця тільки малий кусник. "А коли доведеться за щось сидіти в школі після уроків?" — майнула думка. Та для великого кусня в торбині вже не було місця. Тому сховав його за пазуху, накинув на себе кептарик, взяв капелюх, погладив собаку Азора і пустився з ним до дверей. Мимоволі глянула мати на Іванкову торбину.

— Батеньку рідний! — крикнула. — А ти чим так напхав? На ярмарок ідеш, чи що?

— Ні, мамо! Здорові були! — Сказавши це, насунув капелюх і чкурнув чимдуж на вулицю.

По дорозі до школи

Іванко мешкав у Тучапах за селом під самими Попельниками, і до школи було йому далеченько. Та по дорозі хлопчина не сумував. За порадою старшого брата Михася повторював напам'ять дещо з вивчених уроків, якийсь віршик або таблицю множення. В кінці стежки його увагу привернув гуркіт брички старого візника Ляуфера. Візник, видно, дуже поспішав, бо з усієї сили хльоскав батоном коней.

— А то фірман! — крикнув Іванко голосно. — Коні летять вітром, а він батоном їх ще січе.

Пересунув торбину на груди, взяв обома руками і побіг навперейми: "Ану, може, дожену?"

Старий візник, побачивши, як хлопчик махає здалека рукою, зупинив коней.

— Чого тобі треба?! — крикнув до Іванка сердито. Малий, побачивши перед собою грізне лице візника з великими чорними окулярами над горбатим носом, втратив

відвагу.

— Я... я хочу вас про щось спитати, — сказав несміло.

— Говори голосно, бо не чую.

Скільки вам коштувала тота бричка? — гукнув Іванко над самим вухом.

Ти кепкувати зібрався наді мною? — Ляуфер замахнувся на Іванка батогом. Та він спритно відскочив убік і за хвилину вже стояв на протилежному боці рову.

— Чекай, шибенику, чекай! — кричав візник, червоний від гніву. — Я тобі дам "коштувала", аж тобі в п'ятах похолоне.

Іванко розвів здивовано руки.

— Не сваріться. Мені все хочеться знати. Ану ж стану колись газдою і схочу собі таку саму купити...

— Не діждеш, бо зараз тобі тут кінець зроблю...

— А за що?

Ти ще питаєш? Та я, лайдаку, через тебе сьогодні до залізниці запізнююся. І так сьома година...

— Минула, пане Ляуфер. Це вже половина восьмої. Треба було раніше виїхати, а не коней дурно бити. Дивіться, які стали мокрі. О... о... чуєте? Вже навіть і дзвінок у школі дзвонить...

— Що?.. що?.. — не второпав Ляуфер. Опісля вийняв з кишені годинника і подивився на циферблат. Була половина сьомої.

— Щось не тее, — сказав сам до себе. — І вдома половина сьомої і тут те саме... — Приклав годинника до вуха, далі взявся накручувати пружину. — Господи, стоїть...

Їхати на станцію було даремно. І Ляуфер мовчки повернув бричку назад.

А Іванко стояв і тільки посміхався.

— Щасливої вам дороги, пане Ляуфер!

— Дякую, — буркнув візник. — Спасибі, що попередив, що час пізній...

Іванко здвигнув раменами.

— Ви не жартуєте?

— Ні, хлопче, не жартую. Якби не ти, був би гнав коней до станції. А туди десять кілометрів. Ось тобі 10 грошів за це. На, бери!

— А десять кілометрів назад чому не рахуєте? Візник усміхнувся.

— Добре, на тобі ще 10 грошів. Підійди ближче. Чого стоїш?

— Або це правда? Ви тільки так навмисне кажете, бо хочете мене потягнути батогом. Нема дурних. Їдьте собі...

Візнику сподобались ті слова.

— Бач який філософ з тебе.

— Не філософ я, а Іванко Проданюк, і школяр уже другого класу.

— Познайомилися, хлопче, познайомилися. Так ти, виходить, покійного Федора син? Гарною людиною був твій тато. На, бери гроші.

— Киньте на дорогу, як від'їдете, то я заберу.

Не було іншої ради, і старий зробив так, як хотів Іванко.

— А прийди після школи до мене, то дам тобі ще румунського винограду, — сказав, від'їжджаючи.

— О, тепер то вже прийду напевно, бо бачу, що не дурите, — відповів Іванко весело і пострибав до села.

ЗУСТРІЧ З ТОВАРИШЕМ

Біля перших хат, на околиці, зустрівся Іванко зі своїм шкільним товаришем Олексою.

— Ти чого такий сумний? — спитав.

— Дай переписати задачу, то буду веселіший.

— Де? Тут, на дорозі?

— Ні, у тітки Васиlines.

— А чому не в школі?

— Дурний ти. В школі підгляне котрась з дівчат, донесе вчительці, тоді доведеться сидіти після занять і самому-таки розв'язувати.

— То треба було зробити її вдома.

— Не встиг... Тато пішли вчора під вечір до млина, а я побіг на Черемош. Там скочив на дарабу і поплив нею аж до Драгасимова.

— То сьогодні написав би перед сніданком.

— Теж не встиг... Вранці мама ледве з ліжка стягнула.

Іванко засміявся. Намір переписати задачу у тітки Васиlines, яка жила біля школи, дуже йому сподобався.

— Ну, добре, ходім до тітки, але задачу списати не дам. Мусиш сам над нею трохи помучитись.

— Я ж нікому не скажу.

— Не хочу.

— Якщо так, то нема чого йти до тітки, бо задачі все одно сам не розв'яжу, — засмутився Олекса. — Не піду сьогодні до школи. Над Черемошем тепер так весело. Води в річці багато, і дараби пливуть дуже часто. Ходім розважимось.

— Ти здурів, чи що? А що скажемо вчительці? Краще я допоможу тобі в тих рахунках.

— От добре! А я цукерок куплю і поділюся з тобою.

— Не треба мені їх. Ліпше дай гроші на бібліотеку.

— Я вже дав, а цукерок куплю за ті, які мама дали на мило.

— А що скажеш вдома?

— Скажу, що загубив.

— Не повірять.

— Ей, ні! Мама завжди мені вірить, тільки тато трохи не тее, але тоді мама боронить мене...

— Хорошу потіху мають з тебе вдома, нема що казати, — відповів Іванко, хитаючи головою, — але ходім, бо запізнимося.

Одинока тітка Василина, до якої часто забігали школярі, втішилася хлопчачами.

— Добре, що прийшли, соколики, — сказала привітно. — Хотіла побігти до кооперативу по сіль, та не було на кого хату лишити.

Правду кажучи, не було й тепер на кого її залишать, бо не встигла зачинити за собою сінешних дверей, як Олекса кинувся до комори. Іванко ледве встиг схопити його за рукав.

— Ти куди? Сідай і пиши задачу! — крикнув сердито.

Коли б ти знав, що там в коморі, — лукаво підморгнув Олекса...

Сперечались обидва довгенько, але надійшла Василина, і хлопці мусили взятися за роботу. Іванко переписав задачу і тепер підганяв Олексу. Пояснював йому трохи на пальцях, на грушках, а трохи кулаком під бік. Нарешті задача була вирішена, і друзі в якнайліпшій згоді зібралися йти. Та вже в дверях обізвалася тітка:

— Ходіть, соколики, зі мною до комори. Дам вам гостинця на дорогу.

Олекса моргнув на Іванка.

З повними кишенями горіхів залишали хлопці гостинну хату тітки Василини.

Суд у класі

До класу ввійшли перед самим дзвінком і не мали вже коли розпитати, чому в класі на підлозі так багато соняшникових лушпинок, а Петрик Карп'юк сидить за останньою партою і плаче. Про все дізнались, коли прийшла вчителька.

— Гарно розпочинаємо сьогодні навчання, — сказала невдоволено. — В класі мов на вигоні після від'їзду циган. Ти чого плачеш, Петрику?

Замість відповіді хлопчина водив очима по підлозі, а потім по товаришах, з яких декотрі тихо сміялися.

— То не я, прошу пані, то вони, — сказав нарешті, схлипуючи.

— Це дуже стара казка, Петрику!

— Справді вони.

— Хто?

Петрик підвівся і почав показувати рукою.

— Майданський Василь, Кейван Павло, Кіцул Ілля, Карп'юк Славко, обидва Григоращуки та Василь Плешкан. О... о! Дивіться, ще й сміються з мене.

Хлопці заворушилися.

— Так, так, прошу пані, ми порозкидали лушпинки, то правда, — обізвався Мирось Григоращук. — Але він приніс насіння до школи і мені дав...

— За що дав? — спитала вчителька. — Петрик не такий скорий на подарунки.

А таки правда. Задарма він Миросеві зернят не хотів давати, — підтримали інші.

— Тоді за що ж?

Ніхто з дітей не хотів говорити. Мовчанка затягувалась. Іванко вертівся по парті, придивлявся до товаришів і старався бодай з їх очей дізнатися, про що йде мова. Врешті не стримався і крикнув голосно:

— Кажи, Миросю, кажи! Все одно не будемо вчитися серед такого сміття.

— Говори! — підхопили й дівчатка.

— Ну, добре, — відізвався Мирось. — Петрик наполягав, щоб я дав переписати йому

задачу, а я попросив за це зернят. Потім хлопцям роздав. Усі й насмітили...

Аж дві провини! — похитала головою вчителька. — Одна гірша другої. Дати комусь переписати свою задачу — це те саме, що всунути йому в губи свою свіжоспечену паляничку. Ось я беру свою нивку, орю її, засіваю своїм зерном, волочу, поляю, жну, в'яжу, сушу, звозжу, молочу, мелю, печу й кажу Петрикові: "На, їж собі цю паляничку на здоров'я". Та біда в тому, що учень, який дає товаришеві переписати задачу, одночасно і кривдить його — не дає йому думати.

А навіщо лушпини порозкидали? — загукали Олекса з Іванком.

— Ніби ви забули, що казала нам пані вчителька? — відповів Мирось. — Не той буде лушпинки збирати, хто їх порозкидав, а той, хто зернята приніс...

— Я... я збирав їх і так, — виправдовувався Петрик, — тільки хлопці розкидали знову. Я вже навколішки лазив, визбирував до крихітки, а всі сміялися з мене...

— Так тобі й треба! — вигукнув Мирось. — На другий раз сам розв'язуй задачу.

— Винен Петрик, це правда, але і ти не без гріха, — загомоніли в класі.

— Правильно, правильно!

Вчителька підняла руку, втихомирюючи.

— Судіть самі, діти, хто правий, а хто винен. Ви ж майбутня тучапська громада. З роками дехто з вас стане війтом, інший писарем або радником. Цікаво, як ви тепер розберете цю справу?..

— Певне, що цікаво. Судім!

— Але хто?

За порадою вчительки суддею обрали Іванка, прокурором Олексу, а адвокатом Дмитра Тутецького, який також не був причетний до цієї події.

Ролі цих "урядовців" під час розгляду трохи поплутались. Адвокат спочатку захищав Петрика, але потім всю вину таки звалив на нього, прокурор же, хоч його зразу обвинувачував, опісля став обороняти. Сам Петрик, коли Іванко запитав його, навіщо він дав Миросеві насіння, почухав голову та й випалив:

— Коли б я знав, що з того вийде, я б йому кольку під бік дав, а не оті зернята...

Відповідь сподобалася всім, і в класі ще дужче загомоніли. Мусила втрутитись вчителька.

— Досить. Іванко вже знає про все і може оголосити вирок.

Хлопчина глибоко задумався.

— Вони всі тут винні, — сказав з полегшенням. — Але я думаю, що цю провину треба простити. Ми гуртом за кілька хвилин визбираємо до одної лушпинки.

Всі підтримали такий вирок.

На великій перерві

Весело було цього дня дітям на великій перерві, дуже весело. Де тільки зайшло між дітьми під час забави якесь непорозуміння, зараз прикликували Олексу на прокурора, а Іванка на суддю. За адвокатів журби не було, бо ці самі зголошувалися. Та ролі службовців якось плуталися. Прокурор ставав в обороні обвинуваченого, а суддя оскаржував пошкодованого.

Мимоволі переконалися діти, що судити когось, а тим більше боронити, це не така легка річ. Кожний обвинувачений завжди заперечував свою провину та вибілював себе на всі лади, хоч провину доказували йому при свідках, мов на долоні.

Так бавилися діти другого класу, натомість поважніше представлялася справа між дітьми старших класів. Там на уроці української мови вивчав директор школи з ними оповідання про Кирила Кожум'яку. Учні використали цю тему і під час великої перерви поділилися на українців і печенігів та почали готуватися до відповідного наступу. Українцями стали хлопці з Горішнього Кута і ті, що жили на Передніх Гонах, а печенігами хлопці з Долішнього Кута і з Переводу. А щодо наступу треба відповідної зброї, бо без неї не можна воювати, тому деякі хлопці продерлися на шкільний город по лабузиння. Перешкодив цьому директор.

— Вам нащо ці шаблукі в руках? — спитав, побачивши в руках кількох хлопців грубі кукурудзяні стебла.

Усміхалися, крутилися, але ясної відповіді не давали.

Виручив їх Іванко.

— Кажуть, що на печенігів, — крикнув, сміючись.

— На яких печенігів?

— А на тих, що пішли в город по лабузиння. Скоро зрозумів директор, в чому річ, і став запобігати лиху.

— Ох ви, пустуни! — крикнув весело. — Захотілося вам, як бачу, війни.

А чого ж кажуть, що вони від нас сильніші, — почав один з них виправдовуватися.

— Хто сильніший?

— А ці, з Долішнього Кута. Ці... ці печеніги.

— То вони вже не українці?

— Та ні.

— А відколи?

— Ми вчора так у лузі поділилися.

Директор приглянувся до хлопців уважніше. В школі, зайнятий навчанням, якось того не заперімітив, але тепер побачив більше. В одного синець був під оком, у другого бігла по лиці червона стрічка від вуха аж по рот, в іншого така сама через ніс.

Ох, бодай вас! — крикнув збентежено. — Ви не тільки поділилися, але, як бачу, вже й війну там розпочали.

— Ще й яку, — підхопив один з молодших. — Печеніги дуже сильно перед нашими втікали. Коли б не румунські пограничники, так були б через Черемош аж під сам Банилів забігли.

— Та це ж божевілля. Румуни могли б були декого постріляти або навіть і вбити, а в них це не тяжко.

Вони вже й до цього бралися, та хлопці завернули вчасно у верболози.

— А не ліпше було б зробити так, як це зробив вождь печенігів по згоді з Володимиром?

— Можна було, прошу, і ми вже були вибрали двох змагунів, та вони чогось дуже

довго боролися і нам годі було встояти на місці.

— Вам, бачу, й тепер ще годі встояти. Ну, добре, змагайтеся, але так, як я вам покажу.

І, сказавши це, пішов директор до своєї квартири і виніс звідти довгу грубу мотузку. Після короткого пояснення печеніги вхопили її за один кінець, а українці — за другий і стали перетягатися. Решта хлопців з молодших класів і дівчата, які перервали з учителькою свою забаву, вінком оточили змагунів і почали приглядатися їх боротьбі.

Навіть і шкільний техробітник перестав рубати дрова і підійшов до дітей.

Перемагали печеніги, хоч діти-глядачі та сторож Юрко дуже підбадьорювали українців.

Тим часом директор пішов у клас, і хлопці змагалися вже самі. Його відсутність використав старий Юрко та почав гудіти на українців.

Не козаки ви, а гниляки! — крикнув він гнівно. — Та я сам-один, переміг би тих печенігів.

Іванкові цього тільки й треба було.

— Ану, вуйку! — гукнув з усіх сил. — Покажіть їм це! Покажіть!

І, не чекаючи на рішення сторожа, протиснувся наперед та став кричати до змагунів.

Пустіть вуйка Юрка на печенігів! Пустіть вуйка Юрка! Вони їх перетягнуть.

— Що? Що? — крикнув один з печенігів. — Вуйко Юрко перетягне нас сам-один? Ніколи в світі!

— А перетягне! — лебедів Іванко. — Побачите, що перетягне.

— Ну, то добре. Беріть, вуйку, за мотузку!

Не було вже як відмовлятися, і сторож вхопив за один кінець мотузки, печеніги за другий і стали з Юрком змагатися. Не піддавався, хоч хлопці добували всіх сил. Тільки при сильнішому напруженні мотуз почав старому висмикуватися з рук.

— Чекайте! — крикнув. — Хай обмотаю руку мотузкою.

Мало це допомогло, а навіть пошкодило, бо при сильнішому напруженні хлопців мотузка здерла Юркові шкіру на руці, аж до живого м'яса.

— Пустіть! — крикнув нараз з болю на ціле горло.

А як пустили всі враз, так старий Юрко відмолоднів відразу. Повернувшись на землі козла, гопнув собою в пліт, перелетів через нього і щез на городі в малиннику.

За обідом

Іванко дістав від директора віршовані казки, Олекса теж. Малюнки в них подивилися хлопці ще в школі, а Іванко прочитав навіть початок першої казки і тепер декламував напам'ять:

Жили собі колись десь

баба Хима і дід Хвесь.

Жили вони завжди згідно,

але дуже, дуже бідно.

Хлопчина хотів ще зайти до крамниці і похвалитися книжкою перед крамарем та

купити цукерків за ті гроші, які дав Ляуфер, але кооператив був закритий. Голод же робив своє, і тому, як минув Передні Гони та зійшов на стежку, біг до хати щодуху.

Побачила це мати через вікно і поспішила поставити йому на стіл кулешу з гарячим молоком, потім ще й товчену картоплю зі смаженими опеньками. Іванко їв усе те з великим смаком, а мати дивилася на нього і тільки усміхалася.

— Я вже сама не знаю, що думати. Йдучи до школи, набрав ти цього добра стільки, що не було вже де в торбині і хліба сховати, а прийшов звідти такий, мовби від ранку нічого в роті не мав.

— Не гнівайтесь, мамочко! Я вже на першій перерві вивернув торбину і витріпав з неї все до крихти, — признався щиро.

— І сам те все з'їв?

— Хліб мусив дати Тимкові.

— Якому Тимкові?

А того кривого Арборака, що сидить в криміналі, того інваліда.

— То він ще не вернувся?

— Ні, мамо. Тимко каже, що вчора знов були у них жандарми, але не ті, з Джурова, а вже з самого Снятина, перевернули в хаті і в клуні все догори ногами. Шукали якихось газет і книжок.

— Бідний чоловік цей Арборак, — сказала мати, зітхаючи. — Здоров'я забрали в нього пілсудчики ще під Львовом, а тепер у тюрмі його вже напевне доконають. Жаль тільки тих малих діток та їх бідної мами.

— Розповідав ще Тимко, що джурівські жандарми сильно її побили, — додав Іванко.

Мати більше не розпитувала, сіла край столу, підперла голову рукою і глибоко задумалася. А Іванко прибрав усе зі столу, добув з торбини книжечку і почав читати першу казку.

— Ти звідки її дістав? — вгледіла мати.

— Позичив у нашого директора.

— Коли позичив?

— Сьогодні, після уроків. Тоді проїжджав шкільний інспектор і хотів зайти до директора, а Олекса сказав на хвртці, що їх вдома нема, і він поїхав далі. Директор, як довідалися про це, довго чогось сміялися. Самі повели нас потім до свого помешкання і дали одну книжечку Олексі, другу мені.

— Ой, дивися, синку! Він, той інспектор, сьогодні і в Попельниках був, — сказала мати сумно, — звільнив там з роботи старшу жінку, а на її місце привіз із собою якусь молоду вчительку.

— За що звільнив?

— Розказують, що вона позичала дітям заборонені книжки, і, видно, хтось доніс йому про це. — Помовчала. — А що Тимкові допомагаєш — то добре, Іванку. Треба якось матір його відвідати. Вона моя ровесниця, а твій тато з їхнім не одну біду пережив на війні. Ось пораджуся ще з Михасем, бо після смерті батька він тепер у нас повний господар.

Надійшов Михась і приніс інші новини.

— Попельницькі хлопці говорили, що цей бородатий панок, цей інспектор, хоче їх директора звільнити з роботи. Якщо не звільнить, так, певно, відішле десь на захід, до мазурів.

— Що ж робити, синку, — відізвалася мати, встаючи з-за столу. — Їх сила і їх закон. Тут польський, по тамтому боці Черемошу — румунський. І нікотрий з них не кращий. А люди правди dokonуються, от і шукають таких книжок — про правду. Та ви ще малі, про це вам рано думати. Краще зміркуймо, яку поміч дати Тимковій матері. Хіба понесу їй трохи зерна на кулешу?

— Ліпше вже, мамо, муки, — порадив Михась. — Я трохи пізніше піду на Долішній Кут кликати на толоку, то й віднесу все те.

В кузні

Тучапський коваль Сташко Токар був поляком, жив за селом, але кузню мав біля самого шосе, і тому заїжджали до нього з роботою деколи і сторонні. Як прийшов до нього Іванко, він зі своїм вісімнадцятирічним сином Франеком майстрував щось коло старого воза.

Саме тоді приїхав верхи з Джурова підкувати коня синок Павла Андрущака — Семко. В розмові з ним довідався Іванко, що той закінчив у Заболотові семикласну школу, здавав вступні екзамени до першого класу гімназії в Снятині, але провалився з географії та дістав погану оцінку з письмової роботи. Побачивши в руках Іванка книжечку, Семко попросив переглянути і дуже здивувався, що Іванко дістав її в школі.

— Дітям у Джурові таких книжок учителі не позичають.

— А які? — спитав Іванко.

— Самі тільки польські.

— Мені в нашій школі і польських не позичали, відізвався Франек. — За шість років я, крім молитовника та шкільних підручників, інших книжок не бачив.

— А ви, діти, менше носіться з цими книжками, бо й нашому директорові не втриматись — звільнять або переведуть, — зауважив коваль. — Жаль було б, то добрий чоловік.

— Зате у нас в Джурові, — вставив Семко, — всі раді, що звільнили нарешті одного вчителя пана фон Биліну, колишнього нібито австрійського офіцера-льотчика. Під час війни на Італійському фронті любив він хвастатись, бомбардуючи Рим, пару бомб, казав, помилково і на Ватикан скинув.

Старий коваль розсміявся.

— Знаю його, знаю. Але то неправда. В Заболотові є один кравець, який з ним служив у австрійському війську далеко від фронту і присягався, що пан Биліна навіть ефрейтором не був.

— Та той Биліна багато всіляких казок розпустив, — додав Франек. — Минулого літа їхав він ровером[2] до Снятина, і я йому тут заліплював дірку в шині. Певно, як з поляком, то зволив він зі мною розбалакатись. І виходило з його розповідей, що служив він легіонером у бригаді Пілсудського, був тяжко поранений під Києвом і в званні

капітана мусив демобілізуватись. Учителем став тільки з необхідності.

— Биліна розказує те, що й інші, — обізвався старий коваль. — Тепер всюди в Польщі кожен другий службовець-поляк запевняє, що він колишній легіонер. Щоб вислужитись. А простим людям це без потреби. Бо найдорожче — то совість і честь, чого в таких, як ваш учитель, дарма шукать.

— То свята правда, пане майстер, — говорив Семко далі. — Як звільнили його з роботи, то люди в Джурові дуже втішилися, а вже найбільше поляки. Бо й інші через нього ненависть до себе мали. Було за віщо. Рік тому побив сина Василя Семаня, Миколу, і бідний хлопчина по другім дні помер. А Биліна вчителював, бо дуже його в місті боронили. І тільки як дійшла скарга аж до варшавського сейму, тоді сказали Биліні: "Ідзь, пане, на чтери в'ятри"[3].

— Сказали, бо мусили.

— Ох, надовго запам'ятався нам фон Биліна! — зітхнув Семко. — Як жорстоко знущався він над школярами! Спочатку бив нас лозиною або грубою лінійкою по голому тілі, а як наші батьки почали скаржитись на нього інспекторові, то почав знущатися в інший спосіб — давав ляпаса, бив рукою по шиї, тягав за вуха, виривав на висках волосся або змушував стояти голими коліньми на сухій гречці і тримати руки вгору. Вирве, було, котромусь пучечок волосся, покладе між сторінками книжки та каже, Сміючись, мов сатана: "На, покажи, це своєму деді". Старші хлопці почали тоді стригтись і тільки декотрі залишали малі чубчики. Але як Павла Костащука синкові Биліна зрізав ножицями і такий чубчик разом з куснем шкіри, то вже і їх не залишали.

Франек мимоволі стиснув кулаки.

— Де ж, до лиха, були ваші парубки?! — крикнув сердито.

Семко похитав головою.

— Не було як його провчити, бо вечором на селі без жандарма не показувався.

Іванко слухав те все, і стало йому страшно та невимовно сумно. Десятки неясних ще думок тривожно билися в голові, ніби пташки в клітці: "І чого то люди один одному зло роблять?"

— А в гімназії вчителі б'ють? — спитав Семка тихо.

— Ні, хлопче, буком у гімназії не б'ють, б'ють іншим — двійками.

Франека питання Іванкове зацікавило.

— Тобі нащо тото знати?

— Мушу знати, бо тато, вмираючи, наказали мамі залишити на господарстві тільки Михася, а мене після школи послати до міста, до гімназії. Вони конче хотіли, щоб я став колись інженером.

— Гімназія, хлопче, тебе інженером не зробить. Треба ще й університет, а досягти цього ой як нелегко. Та й нема того університету. Міністр обіцяв нашим послам, що колись його таки відкриє у східних областях Польщі, але не знає тільки де. У Станіславі ні, бо заблизько до чехів, у Тернополі також ні, бо заблизько до більшовиків, а у Львові страшно — дуже місто неспокійне.

— Наш комендант прикордонного поста радить закласти університет в Мостиськах

під Львовом, — сказав Токар, гірко всміхаючись. — Там колись міщани дуже хороші фуяри[4] виробляли. А на Львівщині дурня, часом для чемності, "фуяро з Мостиськ", називають. Тепер виробництво тих фуяр трохи підупало. От, каже, як відкриють в Мостиськах український університет, так це виробництво напевне знов підніметься. Як не верти, а виходить одне посміховисько.

— Так, так, пане майстер, — сказав Семко, вже сідаючи на підкованого коня. — А поки спасибі за роботу та й за розмову. Здорові живіть, пане Статку, і ти, Франек.

— Бувай здоров, хлопче! — гукнув вслід старий коваль. Потім до Іванка: — А ти, синку, носа не вішай. Ще багато води утече, поки тобі до тих університетів...

У Зеленім лузі

В Тучапах луг широкий, рівний і веселий. Його серединою шумно плине Черемош, а попід селом в'ється Розтока. Є ще одна притока Черемошу — Перевід, але вона тече селом і більше подібна до окремої річки. Вода в Розтоці і в Переводі така ж, як і в Черемоші: звичайно чиста, ніби кришталь, вона сивіє, мов олово, коли в горах впадуть дощі. В погожу днину видно все на річковому дні, мов через найчистіше скло, — найменшу рибку і найменший камінчик. Перейти Черемош убрид або купатися в ньому небезпечно, бо прудко рве вода. Через те купаються тільки старші. Дошкільнята навіть близько не підходять. Хлюпочуться малюки в Переводі. Тому й кажуть бідніші жінки взимку: "Мені коли б як до весни дотягнути, а тоді з дитиною вже нема журби. Піде ранком на Перевід, і ні капелюха їй не треба, ні сорочки".

Цікаво бачити такого Василька чи Петрика літом підвечір на вулиці або на стежці. Засмаглий, як циганча, ледве плентається від Переводу до хати. Немає вже сили. Тому лягає десь під копицею або під плотом і часом проспить там до ранку.

В річку та в луг закохані діти до безтями. Все їх там радує: хвилі рвучкої води та їх шум, дараби, що пливуть по них, риба, що вистрибує над водою, приємна прохолода під час спеки і навіть голе каміння, розсіяне на берегах.

— Хлопці! — крикне котрийсь з пустунів. — Шукаймо близнюків!

Не знаходять їх майже ніколи. Тільки зрідка пощастить котромусь знайти два схожих камені-близнюки, але тоді на його радісний крик злітаються товариші та починають шукати різницю. Знаходять одну, другу, третю і, не питаючи того, хто знайшов, кидають їх у воду. Сміху, дотепів і гніву доволі! Бродять потім за камінцями, мов ті лелеки за жабами, і забувають про все — про сонце і спеку, про худобу і дараби. І дараби на Черемоші пливуть і пливуть невпинно. На одних польські прапорці, на інших румунські.

А гуцули на них, подібні здалека до індійських божків, мовчать і тільки люльки смокчуть завзято. Задивившись у воду, зовсім не звертають уваги на хлопців, а як уже й поглянуть, то погляд їх не дуже ласкавий.

Та буває і в гуцулів деколи ліпший настрій. Зір їх лагіднішає, на лиці перебігає усмішка. Декотрий керманич, мабуть, уже батько дітям, згадує тоді своїх власних малюків і стає більш приступним. Такого керманича впізнають хлопці відразу. Кидають забаву, вискакують на його дарабу і пливуть аж до третього села, до Княжого. Це не

так уже й далеко, бо над Черемошем села розташовані тісно одне біля одного. Повз невеличке сусіднє село Драгасимів перепливають вони майже непомітно.

Інколи дараба найде під селом на мілину і затримається. Так буває рідко, переважно під час суші, коли води в річці мало. А буває і в час повені. Тоді Черемош обов'язково змінює в багатьох місцях своє русло, через що і межа Покуття проходить Черемошем тільки на географічній карті. Насправді ж буває по-різному. Часом весною буковинці купаються "за кордоном", влітку — навпаки, а під осінь то так уже, як до якого місця. Тільки в 1927 році, під кінець літа, Черемош виправив свою помилку і пройшов по самому кордоні. Тоді кількалітня праця польсько-румунської прикордонної комісії пішла нанівець, Черемош перекотився по прикордонних залізобетонних стовпах і розбив їх у дріб'язок, не залишивши ні найменшого сліду.

У такі часи треба бути дуже досвідченим керманичем. Дараба пливе тоді майже наосліп, а керманича орієнтує тільки течія води, за якою потрібно стежити без упину.

Іванкова арифметика

Пасти корову найкраще весною. Скрізь багато паші, і майже кожне зілля соковите та смачне для корови. Та й на громадському вигоні роздолля. Місця доволі, і нема страху, що худобу зайде в шкоду. Якщо ж таке трапляється, тоді відривається від гурту котрийсь із хлопців і завертає її назад. Добровольців до цього нема, доводиться обирати по черзі. Бавляться діти різно, і в погожу днину нудьги у пастушків нема. Граються "у чайки", в "куце-довге", стрибають на віддаль, навперегонки, будують з піску різні канали та греблі, загачують на струмочках воду і роблять малі ставки. Найчастіше, однак, грають у м'яча, який зшивають зі старих веретянок та різного клоччя.

Інакше буває восени. На громадському вигоні трава вже стоптана і спалена сонцем. Пасти худобу нема на чому, стерня на полях переорана. Діти женуть череду в луг над Черемош — там пильнувати за нею треба добре. Крім того, дні стають чимраз коротші і холодніші. В дощову погоду аж жаль дивитися на пастушка, що жене додому голодну корову.

Нема тоді у дітей райдужних думок. В голові снують то бажання порозважатися, то премудрості шкільної науки, до яких ніяк не хоче звикати дитяча голова. Та найбільше мороки з таблицею множення. Іванкові, що пригнав у луг свою Красулю, теж це не до вподоби.

Один раз по три є три, — прошептав хлопчина і став пригадувати таблицю множення до тридцяти. Та тільки переступив за другий десяток, як почав плутати.

— Шкода, що нема патичків, — сказав сам до себе і враз аж в долоні сплеснув.

— На конику їду, а коня шукаю. Пруття ж доволі!

Миттю перегнав корову на ширше місце, зрізав у вербовім гущавнику два прuti і почав їх краяти на малі, рівні кілочки. З одного зробив п'ятнадцять, з другого теж стільки. Опісля вигладив на піску рівенький майданчик та й почав їх застромлювати трійками рядок за рядком, що робило вигляд солдат на марші.

— Добре йде! — крикнув радісно. — А тепер рахуймо.

Та звідки не візьмуться старші хлопці. Видно, поверталися з дараби. Побачивши

Іванка, обступили його, печали кепкувати.

— Дивіться, хлопці, яке військо вилаштував собі Іванко! — гукнув Богдан Мироник з п'ятого класу.

— Це не військо, — насупився Іванко. — Я тільки вчуся так.

— Що, що? — загуділи. — На патичках?

— А так, на патичках. Табличку множення.

— Агій на тебе! — свиснув Данко. — Та це ж правдива комедія.

— Комедія, кажеш? А мені зате весело було вчора дивитися, як тебе на уроці географії викликали показати Дністер, а ти їздив патичком по Черемоші.

— Ти коли бачив?

— А таки бачив. Хіба неправда? Учителька до директора посилала.

Тепер уже на Богданка мали посипатись дотепи. Не знаючи, на чім зігнати злість, він підійшов до Іванкових патичків, порозкидав їх ногою.

— На, маєш Дністер!

Іванко усміхнувся.

— Я вже й сам хотів те зробити, спасибі, що виручив.

Це ще більше розізлило Данка. А Іванко не переставав.

— І ще тобі щось скажу, Данку. Цей рівчак, що ти зробив на піску ногою, зовсім до Дністра не подібний. Дністер у нас пливе круто, а тут він виглядає, як зігнута лінійка.

Блиснув зубами в усмішці, глянув на всіх лукаво і подався бігцем завертати корову од берега.

— Куди, Красуля, чи за границю хочеш? — гукав здалека.

Інші теж, глянувши довкола себе, миттю розбіглися по лузі. Було чого, бо одна корова за цей час увійшла в ріку і поволі прямувала на румунський бік.

За дарунками

Ледь на вежі банилівської церкви, за Черемошем, пробила шоста година, як Іванко пустився з коровою додому, хоч знав добре, що в Румунії годинник іде на цілу годину вперед і що вдома тепер п'ята. Причиною було інше. Несподівано зірвався північно-західний вітер, в небі поповзли темні, важкі хмари і повіяло пронизливим холодом. Пасти корову до самого смерку не хотілося. Та ще без киптарика.

Цікавила його і задумана мамою толока та обіцянка старого Ляуфера пригостити ласощами.

Чарівне слово — "толока". Старий звичай і гарний. А гарний він тому, що то добровільна і спільна праця. Полюбляв такі години Іванко. Посходяться вечорами хлопці і дівчата, сусіди порозбирають кукурудзяні сніпки, сядуть вінком десь на городі або на подвір'ї, чистять качани до пізньої ночі. Сміху тоді, дотепів, баєчок і співів різних. Здалека, коли бачиш світло ліхтариків або розкладений на городі вогонь, створюється враження, що то цигани загостили до села. Після праці в хаті хазяїна — вечерея. Потім, звичайно, музиканти беруть скрипку та цимбали, і починається на подвір'ї чи в stodolі гуляння, яке під неділю триває часом до білого ранку.

Отож на толоку чекав Іванко аж від середи.

Але мамі не було як поїхати на торг до Заболотова. Тому відклала її на суботу. В хаті сьогодні було чим поласувати. Найбільше ж вабив хлопчину цукор.

Одну грудочку таки вхопив, здається, і Михась, бо йшов з киптарем у руці Іванкові назустріч і щось гриз.

— Ти що робиш, хлопче? — спитав Михась докірливо. — Мама посилають тобі киптар, а ти женеш корову додому. До вечора далеко.

— В лузі тепер і собака не витримає, — відповів Іванко, забираючи від брата киптар.

— Попаси ще бодай з годину. У нас паші не так багато, а зима довга. Послухай мене, Іванку...

— Але я мушу йти до Попельник.

— Та по що?

— Це зараз таємниця, розповім, коли повернуся.

І, не кажучи більше нічого, кинув братові батіг під ноги, а сам звернув на бічну стежку.

— Вернися, чуєш?! — гукав навздогінці Михась. — Вернися, бо я ще мушу йти до тітки!..

Не вернувся, а тільки додав ногам сили.

"Нема дурних, — міркував по дорозі. — До вечора вже недалеко, а поночі йти від Ляуфера я не маю охоти. Та й замерз, мушу трохи розігрітися".

І розігрівався таки добре, бо як увійшов до хати старого візника, то личко в нього аж пашіло.

Ляуфер, побачивши Іванка в хаті, відразу нагадав собі ранішню стрічу і розсміявся.

— Слухай-но, Іванку. Ти таки справді хотів знати, скільки мені коштувала бричка?

Хлопчина заперечливо хитнув головою.

— Ні, прошу. Мені тільки жалко було, що ви так гнали і били коней...

Старий перестав сміятись, споважнів, трохи подумав, потім підійшов до шафи і, крім китиці винограду, дістав ще звідти плитку шоколаду та подав усе те Іванкові.

— Бери, хлопче. Виноград маєш за послугу, а шоколад — за своє добре серце. Тепер іди додому, бо пізно, — і погладив його по голівці.

Не знати чому, але замість того, щоб порадіти, Іванкові дуже плакати захотілось. Додому повертав поволі, задуманий. І аж годі, як покуштував кілька ягід винограду, повеселішав. Навіть пісеньку затяг. Перейнята в старших, вона якось не в'язалась своїм змістом з дзвінким дитячим голоском, та звучала далеко і танула десь аж під Баниловом:

А я собі легінь

та йду собі з бучі.

Не боюся грому,

не боюся тучі...

Материні сльози

Виспівував Іванко, що йде собі з бучі, а того й не знав, що правдива буча чекала на

нього вдома. Розгнівався Михась, поскаржився на брата матері, що й без того була не в настрої. Сестра, на яку виглядала вже давно, не приходила, і стомлена мати нарікала на всіх.

— Доле ти моя нещасна, — говорила майже крізь сльози. — Від досвітку до пізньої ночі все на йогах і на ногах, а допоміти ні від кого.

І жаль вдови зріс ще більше. Глянула на городи, звідки мала надійти сестра, та тільки головою похитала. На стежці не було ні живої душі. Тоді-то й почула спів Іванка.

Іншим разом він би порадував її серце. Вона дуже той спів любила. Раніше її смішила тільки Іванкова вимова, який довго не міг виговорити "л" і замість "пливе човен" співав "пвие човен". Але в школі закликав раз директор до себе і почав муштрувати Іванка на тому звукові. Відтоді хлопчина залюбки вишукував важкі слова та гукав усім у вічі: лилик, липа, ледар! Все ж часом забувався, тоді "ложка", наприклад, ставала "вошкою". Сміху було!

Тільки сьогодні не сміялося матері. Кликала на толоку, а людей щось не видно. Ще й діти бігають задарма. Залишила цебер, в якому готувала корм корові, вхопила прут — і до воріт, Іванкові назустріч. Однак по дорозі роздумала.

— Побачить мене з прутом у руці, то втече, а я бігати по городах за ним негодна. Замість дещо допомогти, буде тинятись під плотом або за стодолю, і я тільки більше журби матиму. Зрештою, за що його бити? Чи це допоможе?..

Повернулася мовчки назад, почала вимішувати в цебрі запарену січку з картоплею і грисом. Час від часу підносила рукав сорочки до очей, поплакувала стиха. Спочатку й сама не могла б сказати чого, але потім якийсь невимовний жаль стиснув її серце, і сльози рясно бігли по її обличчю.

Іванко ж перед ворітьми замовк, а що хотів зробити матері несподіванку і поділитися з нею Ляуферовим дарунком, то виноград і шоколад сховав під киптариком та скоренько ввійшов на подвір'я. Побачив маму в сльозах — зупинився.

— Мамо, мамочко, — покликав жалісно. — Ви чого плачете?

З материних уст попливла скарга, тиха і болюча.

— Через тебе, синку, через тебе, — говорила крізь сльози. — Плачу і нарікаю на свою долю, на життя своє безталанне.

— Ви... ви плачете через мене?

— А таки так, Іванку. Лишилась у хаті одна, роботи ж тієї... Недавно татка поховали. Самій тяжко, дуже тяжко. За журбою і працею ломиться в мені сила, і до татової могилки вже, мабуть, недалечко.

Всього сподівався Іванко, але тільки не цього. Зніс би догани, сварки, навіть кілька штовханців та позавушників від брата, але не материнські сльози і скарги. Вони пекли його вогнем, ранили серце і мучили, дуже мучили.

— Мамочко, мамо моя рідна, — прошептав уже й собі крізь сльози. — Не плачте вже, не плачте. Я... я мусив іти до Попельник... Дивіться чому.

Добув з-під киптарика виноград і шоколад, дав мамі в руки.

— Беріть собі, мамо, все, тільки не плачте.

Мати жахнулася.

— Ти в кого того вкрав?..

— Ні, мамочко, ні! Що ви таке говорите? Я... я не крав, а дістав у дарунок.

— Від кого в дарунок? Кажі правду!

— Від старого Ляуфера...

Не вірила спочатку, але в міру того, як син оповідав, її сумніви поволі щезали, а на лиці, зрошенім сльозами, затеплилась усмішка. Забула за все — за свій безталанний вік, за свою гірку долю та тяжку працю. Повернула синкові дарунки, пригорнула палко до грудей, поцілувала.

— Їж сам, дитино моя золота, їж, — сказала ніжно. — Для мене досить твоїх слів. Вони найкращі мої солодощі, синку...

Іванків сон

Ще більше прояснилося обличчя матері, коли знайомі та сусіди надійшли згодом допомогти в роботі. Бігав між ними Іванко з Азором, хвилинки не міг всидіти.

А що в кожного було повно діла і не зовсім так виглядала толока, як думалось, то зрештою добув з-під киптарика позичену книжку та присів біля ліхтарні, бо вітер цілком затих і стало навіть тепліше.

— Що ти читаєш, Іванку? — усміхнулися молодші.

— Казку про бабу Химу і діда Хвєся, — відповів.

На хвилю перервали дівчата працю.

— Про діда Хвєся? — почулося нараз. — То це вже старе як світ! — докинула одна з наймолодших, Парася.

— А чому старе?

— А тому, що я вже від року знаю цю казочку напам'ять.

І почала дівчина розповідати без зупинки.

— А ще вірші знаєш? — спитав її здивований Іванко.

— Багато, Іванку. Навіть за такого хлопчика, як ти, але біднішого. Ось слухай:

Йде хлопчина дорогою,

дивуються діти,

що він босий, замурзаний

і бідно одітий.

— Бідний хлопчик, — запечалився нараз Іванко, і сумно йому стало. Чого воно так: тільки щось веселе задумає, чекає і сподівається, а обертається воно сумним кінцем або маминими сльозами? Ні, певне, дорослі просто не вміють веселитися, через те й виходить усе навпаки...

Звідки було знати Іванкові, що осіннього вечора майже до кожної хати закрадається на селі нудьга і насамперед хапає в свої обійми малих дітей. Вилізають вони на ліжко або на піч і скоро засинають. Чи сниться їм що? Ні, а коли й сниться, то рідко. Переводяться вже казки старих бабусь. Нових книжок на селі мало, а старі, перечитані по два-три рази, не дають дітям ніякої насолоди. Буденщина ж сіра й одноманітна.

От і зараз не так склалося, як думав Іванко і чого так нетерпляче очікував. Вечір тягнувся довго, і робітників щораз сильніше огортала дрімота. Не минула вона і хлопчину. Відганяв її від себе, як міг. Бігав по хаті, співав і вигукував, але сон узяв верх. Поволікся Іванко до кухні, де варили вечерю, взяв маму за руку та потягнув її до другої кімнати.

— Мамо, — попросив тихо. — Я... я трохи пересплю, а як буде музика, то ви мене збудіть. Чуєте?

— Авжеж збуджу, синку, збуджу, — запевняла мати.

— А ще не забудьте сховати мені з тої вечері рису, бо Михась з'їсть. І посипте його добре товченим цукром.

— Посиплю, синку, посиплю... Помий лише ноги, бо бредні, і вмийся, та ніде вже з хати не йди. Ти готов десь і стоячи заснути.

— Я помию їх по музиці...

— Не можна. З такими ногами я тебе до ліжка не пущу! Чуєш?

— Добре, мамо, добре, тільки я ще...

Іванко вимив руки, лице і ноги, хотів витертись, але перед ліжком, на якому мама поклала йому рушник, пригадав зустріч з Ляуфером і посміхнувся. За цією картиною ожила інша, а вслід за нею з новою силою підповзла до нього дрімота. Не пам'ятаючи вже, коли і як, звалився хлопчина на ліжко і заснув відразу. Нові картини прожитого дня почав йому нагадувати сон.

Зразу водив він його по різних манівцях у темних сутінках. Потім із тої темряви зійшло над селом сонце і щедрою рукою кинуло своє золоте проміння на їхню хату і садок, на село і луг, на поля і діброву. Рідне село побачив нараз Іванко зовсім в іншому світлі і дивився на нього іншими очима. Без найменшої злоби в серці усміхалися до нього люди і товариші, тихими і зрозумілими словами вітали його квіти, весело щебетали в кущах пташки. Легко йде Іванко до школи, весело переживає з товаришами години шкільної науки, дружньо і в згоді бавиться з ними в лузі та будує на піску Дністер з його притоками.

Тим часом минула північ, в хаті скінчилася вечеря, і хата поволі спорожніла. До Іванка підійшла мати, скинула з нього киптарик, підсунула подушку під голову, прикрила рядом і ніжний поцілунок лишила на розігрітому чолі хлопця. Під впливом материного поцілунку чи далекої музики, що долинала в хату, думки хлопця покинули у сні землю й понесли його в зоряні простори.

Іванко летить у повітрі з якоюсь прегарною молодого жінкою. Вона з вінком на голові, держить його на своїх руках, пригортає до грудей і шепоче йому ніжно:

— Ти добрий, ти чемний, ти любий. Ще хвилина, ще дві — і цей Дністер з його притоками ми побачимо зблизька.

Іванкові стає невимовно радісно. Вони минають міста і села, ліси і поля, серед яких срібною стрічкою в'ється могутня ріка, а ген-ген в далечині смарагдовим вінком пишаються чудові Карпати. Ще далі перелітають вони Збруч, спускаються нижче, і до Іванка долітають слова пісні. Пісня рідна, люба і така сама, як у них на Покутті...

Співають її люди на ланах під час спільної праці. Свої люди. Бачить їх добре, а також і своїх ровесників.

— Це рідний край твій, дитино, — шепоче йому його супутниця. — Незадовго побачиш зі мною і Південний Буг, і Дніпро з його славним Дніпрогесом. Полетиш зі мною аж над Чорне море, побачиш свою Батьківщину, цілу свою Україну в повній її величі й красі. Вона, дитино, жде також і на тебе, жде на працю твоїх рук. Тому гартуй сили, вчися і люби її. Ти ж найкращий її квіт, ти і твої ровесники.

Аж на ранок Іванко прилинув до хати.

Ось він встає з ліжка і дивиться на стінний календар. Коло нього стоїть та сама чудова жінка і, показуючи на календар рукою, відриває з нього черговий листок.

— Сімнадцяте вересня тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року, — шепоче Іванко, протираючи заспані оченята.

— Так, так, — чує слова. — Настає новий день твого життя. Вчорашній день уже минув і не вернеться ніколи, хіба тільки в споминах, пестунчику ти мій маленький!..

[1] Прикордонник на польсько-румунському кордоні.

[2] Велосипед.

[3] Іди, пане, на чотири вітри! (Пол.).

[4] Сопілки.

Джерело: Хронович В. М. Мамусине серце: Оповідання. — К.: Веселка, 1994.